

Garaudy a dialog [1965]

Teprve s pětiletým zpožděním jsme dostali do ruky české znění knihy tak pronikavého významu, jako jsou „Perspektivy člověka“ Rogera Garaudyho (SNPL, Praha 1964; 236 str., Kčs 27,50). Po vnější stránce jde o rozbor hlavních proudů filosofického myšlení v současné Francii a jejich vzájemnou konfrontaci v oblasti problémů tzv. filosofie člověka. V prvním oddílu nás Garaudy seznamuje s filosofickými zdroji a historickými počátky francouzského existencialismu, podává výklad Sartrovy filosofie a končí stručnými poznámkami o existenciálních novohegelovcích. V druhém oddílu se zabývá katolickým myšlením a po úvodních stránkách interpretuje filosofii Gabriela Marcela a dvou předních personalistů, Lacroix a Mouniera. Dlouhou stať věnuje myslitelskému dílu pozoruhodného jezuita Teilharda de Chardin, jež připomíná ještě na mnoha dalších místech své knihy. Poslední oddíl je věnován francouzské marxistické filosofii, která je představena ve značné šíři a spíše v systematické podobě; jednotliví její představitelé mají spíše jen dokreslit základní rozvrh celého výkladu, tematicky rozděleného do kapitol o marxistické kritice, o dialektice přírody a o marxistickém humanismu.

Garaudy však ve svém „náčrtu základních proudů současné francouzské filosofie“ nechtěl zůstat u pouhého popisu; nechtěl napsat jen jakousi historii současné francouzské filosofie a načrtnout její panorámu. Roger Garaudy chtěl celou knihou zahájit dialog, a to „dialog živých“ o „perspektivách člověka“. Z tohoto zorného úhlu je jeho kniha ještě poučnější a představuje zejména v naší situaci mocnou výzvu a zdroj strhující inspirace. Garaudy je přesvědčen, že rozvoj francouzské filosofie, má-li pokračovat v důstojné tradici, nemůže vylučovat žádný myšlenkový motiv nebo směr, který přináší nové obohacení člověka a budování jeho budoucnosti. Proto zdůrazňuje v celé knize především body, v nichž jednotlivé nauky konvergují, a tím i možnosti vzájemného doplňování, aniž by to bylo na újmu pevnému vyznačení rozlišností těchto nauk (neboť zmatek není cestou k dohodě, nýbrž maří možnost dohody v samém zárodku). Garaudy se snaží na základě kritického rozboru existencialismu, katolického myšlení a marxismu ukázat možné sbližování ve společném úsilí o postižení „celého člověka“. Konfrontuje-li marxismus s odlišnými filosofickými směry, nejde mu o prostou obranu proti těmto učení, jejichž některé politické a společenské interpretace se dostávají do rozporu se životem, ale naopak chce objevy jiných filosofí začlenit do vlastního úsilí marxismu o uskutečnění „celého člověka“; a Garaudy je přesvědčen, že v marxismu není nic, co by tomu bránilo.

Pouze dialog mezi živými zjednává možnost vzájemného oplodňování mezi různými liniemi výzkumů. Proto dovede Garaudy velmi kladně ocenit např. orientaci teilhardovské koncepce, jež představuje jeden z nejživějších

proudů francouzského katolického myšlení, a současně dovoluje vsutku plodný dialog mezi křesťany a marxisty. Garaudy konstatuje, že od historie atomu k historii člověka a od dialektiky přírody k morálce jdou spolu marxistický filosof a Teilhard v plné shodě. Jestliže se potom cesty dělí a marxista se od Teilharda odloučí, pak „ne tak, jako se rozcházejí oba protivníci, ale jako dva výzkumníci, kteří společně čelili stejným obtížím a nyní se pokoušejí po protilehlých svazích zdolat týž vrchol“. Podobně u existencialismu, přestože se některé jeho politické a společenské interpretace dostávají do rozporu se životem, jde Garaudymu v první řadě o konstruktivní snahu uvolnit cestu vážnému úsilí existencialismu, nepřipustit žádné ochuzení člověka, nedovolit, aby lidská existence byla v některých ze svých rozměrů mrzačena, ani pokud jde o jeho skutečné dějiny se smyslem, jež v sobě obsahují, ani pokud jde o jeho odpovědnost vůči budoucnosti, již vytváří.

Tento respekt k významným pozitivním stránkám nemarxistického myšlení je na druhé straně provázen vědomím, že filosofická práce marxistů nestála v minulých letech na úrovni toho, co dělnická třída právem ve svém boji od svých filosofů očekává. Z důvodů, za něž ovšem marxističtí filosofové nesou jen částečnou odpovědnost a které vyplývají převážně z objektivních historických podmínek, z nynějšího rozložení třídních sil ve Francii a ve světě, došlo k tomu, že marxistická filosofie má již řadu let tendenci izolovat se a stáhnout se do sebe, místo aby směle postupovala na území odpůrcově a vmýšlela se do vnitřní logiky jeho myšlenek, aby ji překonala, uznávajíc v ní platné požadavky a pohyb, v němž je třeba pokračovat. Garaudy odmítá tento zároveň pohrdavý a bázlivý postoj; skutečnost že marxismus vděčí dnes za podstatnou část své přitažlivosti historické roli dělnické třídy mnohem spíše než vlastnímu dílu marxistických filosofů (a tedy, řekli bychom, neschopnosti jiných filosofii poskytnout dělnické třídě přiměřený filosofický výraz jejího revolučního poslání), představuje pro Garaudyho velikou výzvu a závazek. Místo povrchního odmítání usiluje o vnitřní kritiku, založenou na porozumění, a očekává, že se mu tak podaří navodit dialektický pohyb, jímž marxistické myšlení bude umět, překonat neplodnější příspěvky naší epochy k pojetí člověka na základě jejich integrace. Nic nevádí, že podobné úsilí je třeba očekávat také z jiných stran; v závodění křesťanů a nekřesťanů, existencialistů a marxistů o realizaci humanismu „celého člověka“ nebude vítězů ani poražených. Získá tím jedině samotný humanismus, či spíše sám člověk.

Hlavní význam překladu Garaudyho práce, k níž byly připojeny ještě dvě menší, totiž „Otázky Jean-Paul Sartrovi“ (brožura z roku 1960) a referát o „Úkolech filosofů komunistů a kritice Stalinových chyb ve filosofii“ (z roku 1962), vidím ve výzvě a v otázce, které se před námi po přečtení textu objeví, ať chceme či nechceme: jaké závěry plynou z toho všeho pro nás?

Existuje také u nás perspektiva dialogu, a to nikoli nějaké umělého dialogu s různými myšlenkovými směry v zahraničí, ale dialogu s našimi domácími filozofy vynikající úrovně, kteří byli na dlouhá leta zbaveni možnosti publikovat a často dokonce i filozoficky pracovat? Dorosteme k vnitřní, hluboké kritice, založené na porozumění, např. ve vztahu k Masarykově filozofii a k masarykovské linii českého myšlení? Na tuto věc ukázal nedávno Lubomír Nový (Otáz. marx. filoz. 1964, č. 6) při svém hodnocení české nepozitivistické filozofie, již se „české myšlení vřazuje do proudu evropského myšlení, který Garaudy nazval tažení proti vědě bez člověka“, a která „vytváří významnou měrou naši filozofickou kulturu“. Tyto tradice byly u nás, jak říká, spíše jen popřeny než teoreticky skutečně překonány a zhodnoceny; ve světě byly dalším vývojem nemarxistické filozofie předstiženy. Málo zatím víme, jak probíhal a probíhá tento vývoj u nás. Francouzský marxista Roger Garaudy vstoupil (nejenom zmíněnou knihou, a nejen on sám) do skutečného „dialogu živých“ a zařadil do své knihy tak dopisy Jean-Paula Sarta, Gabriela Marcela, Jeana Lacroixe, Claude Cuénota, Claude Tresmontanta a Henriho Wallona, jimiž tito myslitelé reagují na rozbor svého díla, jak jej Garaudy v knize provedl. Jsem přesvědčen, že nedílnou součástí překonávání deformací marxismu je obnovení dialogu živých také u nás.